

Viticultors a Mallorca.

L'avenç de la vinya el segle XVIII *

per Carles Manera

0. Introducció

L'especialització agrícola constitueix un dels elements reveladors de canvis econòmics dintre d'una zona determinada. Per a Mallorca, i excloent-ne els casos de l'oli i dels cereals, no s'ha destacat prou l'existència d'indrets que, gradualment i en el marc d'un procés lent però palès, es dediquen a conrear amb una perspectiva concreta: la del mercat. Hom fissura així el caire d'autoconsum radical que, en moltes ocasions, s'ha avantposat com un tret característic de la formació social illenca. Col·locar una part substancial de la producció en els circuits comercials, ja siguin els intercomarcals com els externs esdevé, doncs, un plantejament econòmic prioritari per a algunes viles de Mallorca, abocades progressivament a oferir vins, aiguardents o cítrics. El present estudi persegueix emfasitzar, un cop més, la significació de la viticultura dintre de l'economia illenca del set-cents –i de determinats pobles en particular–, en el sentit que es tracta d'un conjunt de mercaderies –vins, aiguardents, àdhuc altres licors poc coneguts– la producció de les quals creix gràcies als estímuls de les demandes interior i exterior. Això provoca una reassignació dels recursos envers els conreus objecte de comercialització. A poc a poc l'especialització es va consolidant, fruit tant d'una compulsió forçada en el mercat, com per una decidida –i voluntària– penetració en els intercanvis.

L'avenç productiu abans esmentat es detecta en les xifres sistematitzades del delme reial de la vinya, la documentació principal que s'ha utilitzat en aquesta investigació, si bé cal fer algunes precisions sobre la dita font.¹ Sintetitza les rematades públiques del delme, expressades en valors monetaris anuals des del 1731 fins al 1810, que, desglossades per viles, s'exposen en un format gairebé invariable amb les informacions següents: nom de qui adquireix el delme, la vila

* Aquest estudi pertany al projecte d'investigació *Estructura comercial e indústria pre-capitalista en Mallorca*, patrocinat per la Direcció General Científica y Técnica (DGCYT) del Ministeri d'Educació.

1. Arxiu del Regne de Mallorca (=ARM), Reial Patrimoni (=RP), lligall 1.308. Sobre la utilització de les xifres decimals, *vid.* un estat de la qüestió a E. SERRA, *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII* (Barcelona 1988), ps. 159-176.

d'origen, noms dels fiadors i la seva domiciliació. Ocasionalment, també s'indiquen les professions del comprador i dels avaladors. A hores d'ara hom no disposa d'altres dades quantitatives –les de tipus més qualitatiu resten també recollides a les planes que segueixen– que permetin determinar un estat més acurat de la producció vinícola a partir, per exemple, de quantitats físiques. Sóc conscient dels entrebancs de tota mena implícits en la sistematització d'un fons d'aitals característiques; no gensmenys, la illocalització d'altres de més fiables ha aconsellat no refusar-lo de manera absoluta. Així doncs, hom ha adoptat les magnituds establertes –convenientment deflactades– com a indicadors que marquen tendències, la validesa de les quals, cal assenyalar-ho, s'ha corroborat amb altres materials arxivístics.

L'estudi se centra en sengles apartats: l'*econòmic*, que cerca dibuixar les principals macromagnituds vitícoles des d'una òptica de la producció a llarg termini –s'han recalculat xifres ja publicades per altres autors referents a èpoques anteriors a l'estrictament treballada– i alhora revela els nuclis de més relleu en la producció; i el *social*, que pretén palesar els sectors que es troben més directament relacionats amb els afers vitícoles i, derivat d'això, es remarca el complicat funcionament del mercat intern de l'aiguardent, controlat per grups menestrals i mercantils modestos. Per a cloure s'apunta una reflexió sobre el possible tipus d'especialització que genera la viticultura en comarques concretes de Mallorca.

1. *La vessant econòmica. L'interès pel conreu de la vinya: de la dispersió a l'especialització*

La preocupació de substituir els conreus tradicionals pels vitícoles es palesa ja des de les darreries del segle XVII. Hom pot afirmar que a partir del 1650 proliferen les sollicituds per a sembrar vinya,² estimulades per dues situacions ben clares. En primer lloc, pel consum relativament regular de vins i aiguardents al propi mercat, així com per l'avinentesa de col·locar els excedents en els mercats extraregionals. En segon terme, per la franquesa del pagament del delme, en períodes que oscil·len entre 15 anys i 20, la qual cosa expressa l'interès immediat d'incentivar uns renglons que tenen una demanda força estable i segura en els diferents punts de consum. El procediment d'aquesta diguem-ne «readaptació» a la vinya és conegut.³ El propietari demana permís per a plantar-la; si el rei l'hi concedeix, l'intendent encarrega a una persona de la seva confiança que comprovi *«si serà a propósito [la terra] y que no se ocupe si fuera buena para sembrar trigo»*. És a dir, en principi aquelles terres aptes per als cereals no són susceptibles de reconvertir-se en productores de vinya. No hi ha dubte que la preocupació per garantir les subsistències més elementals és present en aqueixa prevenció de les autoritats. Ara bé, cal subratllar que aital inquietud s'explica per la por dels possibles conflictes socials, inherents a l'escassetat dels queviures bàsics. I, en aquest sentit, els grups dirigents de l'illa tenen sempre presents els virulents avalots pagesos que, anys enrere, havien capgirat la societat illenca.

És difícil datar amb precisió els períodes en què els productors s'aboquen al

2. Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), lligall 994.

3. Cf. ARM, RP, lligall 2.686.

conreu de la vinya; les dades sobre aquest punt són, a hores d'ara, molt poc consistents. Sabem que Felanitx és la vila més important, durant els segles XVIII i XIX, quant a la producció de vi.⁴ Els indicadors disponibles per a èpoques anteriors assenyalen que aqueixa especialització es degué generar a partir del segle XVII i no abans. Onofre Vaquer, en la seva minuciosa tesi doctoral,⁵ presenta les xifres del delme de la vinya de l'esmentada població entre el 1500 i el 1600. Els seus càlculs manifesten l'absoluta irrellevància de la viticultura, si més no durant la primera meitat d'aquest segle, tot i que el mateix autor ens assabenta que hi ha vinyes que no lliuren el percentatge decimal, ateses les franquícies atorgades. Així i tot, es notifica que les coses semblen canviar a partir del 1588, si atenem que el valor del delme s'avalua aquest any, en 27 *lliures* (davant la cota màxima secular de 18 *lliures* el 1579), per a passar a 40 el 1597 i a 100 el 1599.

Això constata que el segle XVI no es tenen resultats tangibles sobre l'avenç vitícola a la zona mallorquina, que produirà, poc més de cent anys després, el gruix del volum de vins i aiguardents de Mallorca. Nogensmenys, sí que es poden aportar consideracions de caire més general sobre la possible tendència de la producció de vi a l'illa al llarg del Cinc-cents. La sistematització de les dades publicades per Josep Juan Vidal,⁶ que fan esment del delme reial de la vinya expressat en quantitats monetàries per al període 1500-1583, permet formular algunes hipòtesis. La corba dibuixada per les variables absolutes manifesta una línia ascendent, caracteritzada, però, per la inestabilitat. Les dents de serra perfilen l'orientació irregular de la producció, amb un lleuger avenç, detectable a partir del 1532, i una fase de palesa recessió que neix al voltant del 1575. Ara bé, cal no oblidar que els indicadors que es comenten no s'expressen en unitats de pes o de volum, de manera que qualsevol conclusió es troba mediatitzada per la inflació –ben intensa– de l'època. Així doncs, aquestes variables s'han deflacionat amb la mitjana del preu del blat dels anys 1510-19 com a base (decenni que té el coeficient de variació més baix de tot el segle); endemés, el desconeixement de les xifres d'uns anys concrets (1537, 1571 i 1580) s'ha pal·liat amb càlculs ponderats amb els cinc precedents. A partir d'ací s'han establert mitjanes mòbils quinquennals per tal d'identificar els cicles. El balanç, pensam que més ajustat, revela l'existència de quatre fases:

- de creixement, que engloba els anys 1500-12, amb un avenç notori;
- de contracció, que abraça el període 1513-24 i coincideix amb les Germanies i les conseqüències de reflux econòmic general, apreuable en el cas vitícola amb el clar esfondrament experimentat des del 1519;
- de creixement sostingut, amb un moment d'ascens ben palès entre el 1525 i el 1554, seguit d'una curta però acusada depressió des del 1555 fins al 1557. És

4. C. MANERA, *Viticultura i mercat. Reflexions sobre la producció i el tràfic de l'aiguardent mallorquí durant el segle XVIII*, «Estudis d'Història Econòmica» (1988-1).

5. O. VAQUER, *Una sociedad del Antiguo Régimen, Felanitx y Mallorca en el siglo XVI* (Palma de Mallorca 1987), vol. 1, p. 463.

6. J. JUAN, *Evolución de la renta de la tierra en Mallorca durante el siglo XVI. El diezmo de la Procuración Real (1484-1583)*, «Homenatge al doctor Sebastià García Martínez» (Generalitat Valenciana, 1988), ps. 171 i ss.

important constatar que aquest suposat augment en la producció de vi és paral·lel al creixement de les collites cerealícoles –si hom exceptua l'any 1530– i també, com ha indicat Gabriel Jover,⁷ a un augment de la productivitat del treball; dit amb altres paraules: l'increment vitícola no sembla afectar els cereals, de manera que hom pot intuir que existeix una delimitació de les terres destinades a cadascun dels productes;

- de fort creixement, entre el 1558 i el 1572, amb un progrés evident a partir del 1565 fins a arribar al 1572, la cota més elevada de tot el segle, per donar pas a la caiguda brutal que, iniciada el 1573, s'estén fins al 1581. Som davant un primer període de creixement demogràfic i cerealícola i de fortes oscil·lacions en els preus del blat, que tenen uns coeficients de variació molt elevats. Tanmateix, la productivitat del treball és menor, i comença a davallar, segons Gabriel Jover, a l'entorn del 1576, en què s'enceta un segon període de brusques pujades del preu del blat i de blocatge productiu. Els mecanismes correctors d'aital situació són, previsiblement, l'extensió dels cereals, que mengen terreny a la vinya quant a l'assignació dels recursos i d'espai físic –es redueixen les terres vitícoles en benefici de les bladeres–, ja sigui a causa dels marges especulatius que possibiliten les corbes dels preus frumentaris, o de la pretensió de la classe dominant per assolir un volum de sostracció major.

Així i tot, cal pressuposar que hi hagué plantacions de vinyes durant la segona meitat del segle XVI i, sobretot, al llarg del XVII. Això explicaria, per exemple, la persecució del consum d'aiguarent –elaborat amb vins locals, de baixa qualitat– des dels inicis del Sis-cents, aspecte documentat més recentment per Josep F. López Bonet,⁸ i revelador, a més a més, de la fabricació domiciliària del licor esmentat: aquesta no degué ésser menyspreable, atesos els vets que promulgaren les autoritats insulars, que relacionen el vi cremat amb alguns dels incidents d'ordre públic existents. La posició dels dirigents illencs promourà la resposta dels síndics de la part forana, oposats als propòsits dels jurats de Palma de prohibir l'elaboració i el consum d'aiguarent.

El que interessa destacar és la defensa que fan els forans d'una mercaderia essencial per al seu aliment quotidià –presentat, àdhuc, com a estimulants–, alhora que emfasitzen, intel·ligentment, un tema al qual eren força sensibles els administradors locals, com són les importants rendes que percebia el rei amb la comercialització dels vins destil·lats. Els representants de la pagesia consideren que l'extensió de la vinya és crucial per a la subsistència de la població, però també per a l'economia mallorquina. Vet ací que «des de que en Mallorca se cull vi experímentan que las personas baxas estan molt mediades y lusidas en la part forana, perquè totes tenen molt que treballar, com és podar, magençar, cauar, esbrostar, axermentar, fer bótas, cups, tragar el vi altres coses que es poden

7. G. JOVER, *Economia pagesa i sostracció senyorial. Una hipòtesi de treball a partir de l'estudi de les fonts seriables (1576-1685)*, working paper exposat en el Primer Seminari d'Història Econòmica (Institut de Ciències de l'Educació-Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, Universitat de les Illes Balears, 1989).

8. J. F. LÓPEZ BONET, *Vindicació de les virtuts de l'aiguarent (1642-1643)*, «Estudis Baleàrics», núm. 20 (1986). *Vid.*, també, V. M. ROSSELLÓ VERGER, *Mallorca. El Sur y el Sureste* (Palma de Mallorca 1964), p. 399.

considerar, de tal manera que antes que y hagués vi hi havia infinits pobres en les villes [...] *y ara a penas se troba persona an a qui fer charitat*».⁹ Observeu com la permissivitat en el conreu de vinyes i el consegüent consum d'aiguardents s'assimila a una certa garantia de «pau social», missatge que els grups dirigents ciutadans degueren rebre de manera ben receptiva: el vi no és sols un complement alimentari, sinó que també —vénen a explicar els síndics— dinamitza tota una manufactura lligada directament a la seva fabricació, de manera que ocupa la gent i contribueix a eliminar la pobresa.¹⁰ És un procés que, pel que fa a les normes alimentàries, no és gaire lluny del que vivien altres formacions socials. Recordeu els exemples exposats per Edward Palmer Thompson:¹¹ tant el consum de cervesa a l'Anglaterra de les primeres dècades del segle XIX, on aquella beguda es relaciona, sobretot, amb els treballadors que desenvolupen les tasques més feixugues (descarregadors de carbó, miners, jornalers agrícoles); com l'increment en el consum de te, un clar indicador de la necessitat d'estimulants, ateses les excessives hores de treball amb una dieta proteínica força esquifida.

Per un altre cantó, el vi sembla assolir una revaloració significativa al llarg del segle XVII, segons les dades aportades per Onofre Vaquer.¹² El preu per cada quartí de vi fluctua entre 26 i 35,75 *sous* (1600-1604), 14,5-20 (1610-1614), 18-30 (1615-1619), 32,5-38 (1635-1639), 20-30 (1640-1644) i 16-23 *sous* (1645-1649). Observeu les acusades disparitats d'aqueixes magnituds en els mateixos quinquennis, alhora que hom notifica la progressió a mantenir i a elevar-ne el preu de venda, si bé les oscil·lacions són força agudes. Hom podria aventurar que el vi incrementa la cotització en el mercat entre el 1600 i el 1640, la qual cosa n'estimularia la producció, esperonada per la mateixa demanda; no gensmenys, es donaria pas a un període, difícil de datar però que podria néixer al voltant del 1640, en què el preu cauria a causa de l'important augment de l'oferta, fruit d'un eixamplament de les terres dedicades a la viticultura.

Durant la segona meitat del Sis-cents comencen a sovintejar els expedients que sol·liciten conrear vinya en terres tradicionalment cerealícoles. Uns trets sintetitzen aqueixes peticions:¹³

9. J. F. LÓPEZ BONET, *op. cit.*, p. 41.

10. Nogensmenys, la documentació dels gremis revela una visió molt particular dels problemes pels quals passa la manufactura de les bótes. El més important, característic, per un altre cantó, de les institucions corporatives esmentades, és la transgressió constant del reglament gremial per alguns dels seus integrants. Això es concreta en la utilització, com a *input*, de fustes estrangeres i/o bótes buides provinents de l'exterior sense pagar els cànonns corresponents. Al mateix temps, els dirigents agremiats denuncien que alguns fusters, «*sin ser examinados de cuberos ni aver pagado derecho alguno al dicho gremio, han acostumbrado y practicado aser algunos remiendos de cubas y otras cosas*». Notem, doncs, l'existència d'una producció que funciona al marge del gremi, i la constatació d'un mercat de treball força més diversificat que el recollit en aquestes ordenances professionals de caire medieval. Recordeu, en aquest sentit, el cas del tèxtil: M. J. DEYA, *La industria rural textil en la Mallorca moderna: producción y formas de comercialización interior*, «Estudis d'Història Econòmica» (1988-2); C. MANERA, *Comerç, capital mercantil i manufactura tèxtil a Mallorca (1700-1830)*, «Randa», núm. 23 (1988). Per al tema dels boters cal consultar ARM, «Gremis», caixa 8, expedient núm. 10; caixa 12, expedients núms. 15, 19, 20 i 25; caixa 14, expedients núms. 29 i 67; caixa 15, expedients núms. 53 i 87; caixa 16, expedient núm. 174; caixa 17, expedients núms. 47, 48 i 49.

11. E. P. THOMPSON, *La formación de la clase obrera en Inglaterra* (Barcelona 1989), vol. 1, ps. 350-352.

12. O. VAQUER, *op. cit.*, p. 482.

13. *Supra*, nota núm. 1.

- es tracta de petits i/o mitjans bocins de terra (entre 6 quarterades i 40), declarades infèrtils per a la producció bladera;
- es localitzen en determinades viles: Felanitx, Algaida, Porreres, Calvià, Marratxí, Lluçmajor i les voreries de Palma;
- els propietaris són majoritàriament membres de l'aristocràcia (Ramón Brondo, Baltasar Rossinyol Zafortesa, Antoni de Puigdorfilà, Tomàs Quint) i alguns comerciants enriquits (com ara Joan Ballester o Jaume Valls) a les acaballes de la centúria mercès a la canalització de les seves inversions en activitats corsàries, aprofitant les conjuntures polítiques adients.

Les dades elaborades per al segle XVIII¹⁴ en relació amb sol·licituds similars, tot i que molt fragmentàries i de caire tant quantitatiu com qualitatiu —la qual cosa impedeix fer càlculs més acurats a nivell estadístic—, permeten corroborar els plantejaments esbrinats per al segle XVII, en què destaquen:

- la consolidació del mapa d'especialització vitícola de l'illa (Alaró, Binissalem, Manacor, Porreres), si bé crida l'atenció la inexistència de sol·licituds en el cas de Felanitx, principal centre productor de vi durant el Set-cents;
- l'aparició de viles d'escassa entitat quant a la producció vitícola (Artà, Sa Pobla, Sant Joan, Santa Margalida), ço que suggereix l'afany d'alguns propietaris agraris per a estimular la fabricació d'un gènere que, mercantilment molt estimat, presenta així mateix un despatx segur;
- l'heterogeneïtat social dels posseïdors de la terra, de manera que hom comprova la presència dels nobles (Nicolau Rossinyol, Nicolau d'Oleza, Gregori Gual i Pueyo, Francesc Orlandis i Cisternes), juntament amb els grans comerciants (Carles i Enric Fontichelli, Josep Ripoll, Francesc Miró, Jeroni Ribera, Claudi Marcel) i d'altres noms, desconeguts per a l'historiador, que, a tall d'hipòtesi, poden pertànyer a la petita pagesia, atesa l'omissió de dades importants, com la quantitat de quarterades sol·licitades i el nom de la «possessió», fets que fan sospitar que ens trobem davant productors amb minses extensions de terreny.

Les xifres totals del delme reial del vi que s'han establert per al període 1729-1813¹⁵ mostren la tendència creixent en la producció de vi al llarg del Set-cents. La corba dibuixada per les fluctuacions de les dades absolutes registra una línia d'ascens sostingut que, tot i palesar intenses oscil·lacions a les darreries del segle, acaba disparant-se, aproximadament, a partir de 1805-06. La mateixa corba, deflactada amb els preus del vi de Barcelona calculats per Pierre Vilar¹⁶ (que utilitza tant per la manca de sèries similars a Mallorca, com per la vinculació mercantil de les remeses vinícoles) i suavitzada amb les mitjanes mòbils de cinc anys, permet d'apuntar l'existència d'uns cicles clau de progrés productiu:

14. *Supra*, nota núm. 3.

15. ARM, RP, lligall 1.308.

16. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona 1986), vol. III, p. 421.

- 1730-70, període de fort creixement. S'imposa remarcar dues qüestions. Primera, que aquest avenç es correspon amb una clara davallada de les collites cerealícoles: les mitjanes de les del blat assoleixen 336.130 quarteres (1717-52), 326.104 (1753-85) i 308.642 (1786-1819); les de l'ordi són 157.206, 134.446 i 163.529 per als períodes respectivament abans esmentats. El progrés vitícola es fa, doncs, a costa de les terres frumentàries, sobretot bladeres, atès l'increment de l'ordi durant els anys 1786-1819. Segona, que els decennis que ens ocupen també es caracteritzen per una recuperació de les exportacions i, pel que fa als anys 1760-70, aital represa es relaciona amb la comercialització de productes al marge de l'oli: els vitícoles, entre d'altres.¹⁷ A una demanda interna molt estable –si atenem les xifres de consum d'aiguardent–, hom hi ha d'afegir les exportacions, molt fluctuants, de vins i d'aiguardents als mercats exteriors; tot plegat explicaria els increments de la producció;¹⁸
- 1794-1804, fase d'intensa recuperació, precedida per dos cicles de baixes cotes (1770-78; 1787-94) i un d'alça (1779-86). El manteniment regular de la demanda local d'aiguardent –malgrat la sensible davallada entre el 1789 i el 1795–, juntament amb les notables pujades (particularment espectaculars el 1797 i el 1798, si bé, repetim, molt dispars des d'una perspectiva general) en els embarcaments exteriors de la dita mercaderia, componen sengles elements que ajuden a explicar aquest altre període de pujada en les magnituds de la viticultura illenca.¹⁹

La significació positiva de la vinya per a tots els sectors socials és elogiada pels contemporanis. La negociació dels excedents vitícoles es considera com a garantia per a cobrir els dèficits de la producció cerealícola, de manera que vins i aiguardents es tradueixen, juntament amb l'oli, en divises peremptòries per a l'avituallament d'aliments.

Des de l'òptica de la classe dominant, estam davant productes «equilibradors» que faciliten garantir el principal aliment de la població: el blat. Vegeu com la vinya és un «medio para abastecer [la] isla de los géneros que se necesitan para la vida y salud como son los trigos en años estériles». I comproveu que «la poca [...] Cosecha del azeite, que es el otro género que sirve para los alivios de sus vecinos [ha imposat que] mediante el embarco de aguardiente se pudo abastecer la Isla de trigos, lo que no se hubiera logrado por otro medio, pues no lo había». El paper dels productes vitícoles esdevé, doncs, decisiu des d'una visió macroeconòmica. Però, a nivell microeconòmic, hom destaca igualment una rellevància similar. Vet ací com la reducció de l'extensió de les vinyes pot comportar el fet que «muchos pobres, quienes con un quarterada, o menos de tierra plantada de viña, podían vivir por ser seguro el beneficio de su fruto, se verán reducidos a la mayor miseria de no poder vivir».

17. C. MANERA, *Mercado, producción agrícola y cambio económico en Mallorca durante el siglo XVIII*, «Revista de Historia Económica» (1991-1).

18. C. MANERA, *Viticultura i mercat...*; cf., també, del mateix autor, *Resistir i créixer. Canvi econòmic i classes socials a la Mallorca del segle XVIII*, «Randa», núm. 26 (1990).

19. V. M. ROSSELLÓ VERGER indica que la guerra contra els anglesos impedí les exportacions de vins i d'aiguardents durant els anys 1795 i 1796, per la qual cosa els estocs s'acumularen als períodes següents, fet que explicaria els importants volums d'extraccions vitícoles (cf. *op. cit.*, p. 402).

Des de la perspectiva de la classe dominada, la vinya possibilita gaudir d'ingressos complementaris –i, en ocasions, els únics– gràcies a la connexió, voluntària o involuntària, amb els mercats. I més encara: la vessant més cultural del tema demostra que els vins i els aiguardents són, per als coetanis, uns components medicinals de primer ordre per a evitar possibles malalties i per a aixecar l'ànim durant la jornada laboral. És així com una manca de licors en el mercat pot portar a un abandonament de l'agricultura en unes zones on existeixen aiguamolls i recursos aquífers, atès que *«los parajes y distritos de Alcudia, Muro, la Puebla, Santa Margarida y Campos ya no se cultivarán, faltando el aguardiente principal antidota contra los ayres que respiran aquellos terrenos»*.²⁰ El paràgraf que segueix, transcrit per Josep F. López Bonet,²¹ és un compendi perfecte de l'eficàcia dels productes vitícoles en general i de l'aiguardent en particular, i constitueix un discurs, entre moralista i pragmàtic, que resumeix el pensament de la pagesia sobre una mercaderia sens dubte determinant per al seu consum i economia: «[...] la ayguardent la behuen persones qui patexen algunas malaltias per a curar-se aquelles, açó és: distil·lacions, mal de arenas, mal de ventre y qui patexen algunas debilitats en alguns membres del cos; y axí matex la behuen perquè millor puguen assitir a son treball del camp [...] los treballadors de Mallorca behuen aygua y ménjan llegums y pex salat y la ayguardent los fa digerir als menjars y los ocasiona més força per a poder treballar; y la altre qualitat de persones qui behuen ayguardent són los que usen mal d'ella [...] Puis quina rahó vol que cosa de tant de profit per a tants se hage de llevar per a fer daños a tants pochos y no prouenir al dany de la matexa cosa sinó del qui la behuen intemperadament.»

Tot un elogi complet, doncs, de les virtuts de la vinya.

El segle XVIII la viticultura es concentra en dues àrees: la formada per les viles d'Alaró, Binissalem, Inca, Sencelles i Santa Maria; i la integrada per Campos, Felanitx, Lluçmajor, Manacor i Porreres. Les poblacions esmentades aglutinen, segons les xifres del delme de la vinya, més de les tres quartes parts de la producció de vins al llarg del Set-cents, amb percentatges que arriben, àdhuc, al 90 %. Nogensmenys, l'evolució d'aqueixes variables és molt irregular.

Del primer grup esmentat destaquen els *trends* a l'alça de totes les poblacions, malgrat que amb forts alts i baixos. El cas d'Inca constitueix una excepció. Efectivament, aquesta vila, després d'una corba irregular però en ascens que té el punt àlgid al voltant del 1770, experimenta una caiguda important. Aleshores els tants per cent sobre quantitats absolutes rarament superen el 5 % dels totals del delme. Per altra banda, el reduït nombre d'alambins (5 el 1784, segons dades de la Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País) no permet contraposar l'existència d'una infraestructura destil·ladora de vins de certa entitat que permetés absorbir remeses d'altres viles que, com Alaró i Binissalem, assoleixen una major producció vitícola al costat d'un limitat nombre d'alambins. Inca sembla allunyar-se de la viticultura a partir de la segona meitat del Set-cents (si bé hom

20. Les citacions textuais pertanyen a un document, sense datar, adreçat al rei per l'Ajuntament de Ciutat i els síndics de la part forana en què demanen la revocació del pagament de la renda de l'aiguardent (Arxiu Municipal de Palma [=AMP], lligall 1.613, expedient 20.274).

21. J. F. LÓPEZ BONET, *op. cit.*, p. 43.

notifica una recuperació clara a les darreries de segle). No succeeix el mateix amb la resta de les poblacions. Sobre aquest tema, es posen en relleu les dades corresponents a Alaró, Sencelles i Binissalem. Les dues primeres viles mantenen una notable tendència a l'alça sols matisada per la caiguda dels anys 1791-97. La tercera ostenta una línia particularment ascendent entre el 1752 i el 1770, període en què, precisament, les dades d'Alaró, Santa Maria i Sencelles experimenten una lleugera recessió. En aital conjuntura, Binissalem es converteix en el centre productor més important d'aquesta zona del Pla de Mallorca; tot i que en termes purament quantitius sempre ho és, des d'una òptica més qualitativa –i també amb la perspectiva dels especuladors– la seva viticultura es tradueix en la principal garantia d'altres demandes, ja siguin les més properes –les viles que l'envolten–, com les llunyanes dintre del marc del mercat interior –les de la Serra de Tramuntana i Palma mateix.

Pel que fa al segon grup, és revelador, sens dubte, el cas de Felanitx, que compendia, aproximadament, entre el 20 % i el 35 % dels vins mallorquins. La tendència productiva és a l'alça; tanmateix, convé precisar més les xifres esmentades. S'hi identifiquen dos períodes clars: un de creixement, que abraça els anys 1731-70, i un altre de contracció –tot i que sempre hom supera les magnituds del començament del segle–, que engloba la fase 1771-1804, amb inicis de recuperació a les acaballes de la centúria. Aquestes apreciacions no concorden, doncs, amb el que sabem sobre la producció d'un gènere vinculat directament amb el vi, l'aiguardent. Les variables sobre aital licor palesen un clar increment en llurs destil·lacions durant els anys 1779-91, amb un cert marc de regressió entre el 1792 seguit d'un nou períple alcista a partir del 1796. Cal tenir present que la major part de l'aiguardent mallorquí es fabrica a Felanitx i recordar que gairebé el 70 % del que s'exporta pel port de Palma, durant el quinquenni 1783-88, prové d'aquesta vila.²² Aquesta caiguda de la producció de vins a Felanitx, ateses les xifres resultants de la deflació i les percentuals sobre variables absolutes, fa pensar en la necessitat de l'esmentada població per a consumir remeses vitivinícoles d'altres indrets, destinades a alimentar la seva infraestructura aiguardentera.

Si observem les dades corresponents a Porreres i a Campos, comprovarem l'increment de la producció, que se sosté en els mateixos moments en què minva a Felanitx. En aquelles dues viles no es detecten els cicles tan voluptuosos de creixement i de contracció observables en el cas de Felanitx. Campos manifesta una clara regularitat, amb evident tendència a l'alça; mentre que Porreres sintetitza tres moments concrets en la seva evolució: progrés productiu (1731-84), contracció (1785-94) i nova represa de la producció (1796-1804). Són força més il·lustratius els càlculs establerts per a Manacor, també geogràficament al costat de Felanitx: el salt productiu és espectacular a partir, justament, del 1770 –es tanca així una fase de lleuger creixement entre el 1731 i el 1768–, de manera que els percentatges sobre el total del delme passen del 2-4 %, per als anys 1729-1770, al 7-13 % per a les coordenades posteriors. Per la seva banda, Lluçmajor experimenta una clara davallada, que, similar a la d'Inca, es recupera a partir del 1794, en què la corba torna a reprendre. No obstant això, Lluçmajor és la quarta vila en importància quant al nombre d'alambins disponibles –12–,

22. C. MANERA, *Viticultura i mercat...*, p. 147.

un més que Manacor, població que, com s'ha vist, havia tingut un creixement remarcable de la producció de vins. No és agosarat, doncs –tornant a Felanitx–, pressuposar que la seva indústria de l'aiguardent es mantingués amb la primera matèria extreta de la pròpia terra i que alhora s'utilitzessin els excedents de vins de poblacions properes com a *inputs* que, afegits a les remeses locals, consolidessin el pes d'aquella vila quant a l'elaboració de licors.

Aquesta especialització és apreciable també en els contactes de Felanitx amb Palma, dels quals he pogut reconstruir dues petites mostres –del 1776 i el 1787– indicatives del funcionament d'aitals relacions a les acaballes del segle XVIII.²³ Les mercaderies que, provinents de Ciutat, es descarreguen a Portocolom són, principalment, queviures bàsics –arròs, blat, ordi, farina, garrofes, sal– i algunes primeres matèries –ferro, fusta–; es fa palesa, alhora, l'arribada a Felanitx d'embarcacions en llast –la indeterminació de la càrrega ens ho suggereix–, de manera que aqueixos bastiments podrien tenir una finalitat clara: estibar, exclusivament, productes vitícoles. Quant a aquest fet, cal comprovar que allò que es registra són, sobretot, vins i aiguardents. Tot i que les informacions són poc nombroses, corroboren el que ja conèxiem amb la sistematització d'altres fonts:²⁴ Felanitx necessita importar aliments, i utilitza l'aiguardent com a mitjà efectiu de pagament.

Les dades sobre la producció i el consum total de la vila, referides al 1801,²⁵ confirmen el que s'acaba d'exposar. Les necessitats de cereals i de llegums es concreten en unes 46.000 quarteres, i les collites només arriben a les 27.500. Quant a l'oli, hom en produeix 600 *medidas*, mentre que n'urgeixen 6.800. Pel que fa a la carn, existeixen 3.930 caps de bestiar, mentre que en són necessaris 4.210. S'elaboren 50 quintars de formatge, quan se'n consumeixen 300. Quelcom similar es pot dir de les primeres matèries tèxtils més significatives: Felanitx disposa de 10 quintars de lli i d'uns altres 10 de cànem, però els seus telers en demanen 1.300 i 1.500 quintars, respectivament. Sols el vi i l'aiguardent manifesten uns excedents considerables: del primer, se n'obtenen 150.000 arroves i se'n consumeixen 30.000 a la vila mateix; del segon, se'n destillen 30.000 arroves, i en resten 250 quartins al mateix poble. Sembla palès, doncs, que vins i aiguardents garanteixen les fretures de Felanitx, mentre que els seus habitants es vinculen, cada cop més, amb la producció de licors: el seu despatx és segur tant en el mercat interior com a l'exterior. Les xifres del 1819 ho ratifiquen:²⁶

	<i>quarterades de terra</i>	<i>collita</i>	<i>consum</i>		<i>punt de venda</i>	<i>mancances</i>	<i>punt de compra</i>
			<i>llavors</i>	<i>aliment.</i>			
blat	2.690	8.200 qs.	5.380	32.000	–	29.180	Palma, viles
ordi	2.600	10.600 qs.	3.000	56.000	–	48.400	viles
civada	500	3.600 qs.	600	–	Felanitx	–	–
oli	74	150 qs.	–	10.000	–	9.850	viles de munt.
vi	4.912	36.000 qs.	–	8.000	Palma, viles	–	–

23. ARM, Arxiu Històric (=AH).

24. C. MANERA, *Comerç, capital mercantil i manufactura...*

25. Arxiu Municipal de Felanitx (=AMF), lligall 130.

26. AMF, lligall 334.

Aqueixes variables remarquen, un cop més, l'especialització vitícola de Felanitx. En primer lloc, s'observa la proporció de la terra dedicada a la vinya, molt similar a les quarterades adjudicades als cereals. Segonament, destaquen els forts dèficits d'aliments, xifrats en unes 80.000 quarteres, que, juntament amb els excedents vitícoles —cal assenyalar que, dels 36.000 quartins, se'n destillen 20.000—, componen la columna vertebral de l'economia d'aquesta vila. Finalment, hom assevera la important connexió comercial entre Felanitx i la resta de l'illa, aspecte ja indicat més amunt: l'estructura econòmica de l'esmentada població provoca uns corrents mercantils per tal de facilitar el cobriment dels desavenços, que se salden amb els carregaments d'aiguardents.

2. *La vessant social. Viticultors i mercaders*

La viticultura genera una participació força ampla de diferents sectors socials. Tant des de l'esfera de la producció com des de la distribució, vins i aiguardents articulen al seu entorn un espectre sociològic caracteritzat per l'heterogeneïtat. No és el cas d'altres renglons de l'economia illenca, com són l'oli i els cereals, que, atesa llur rellevància com a gèneres determinants de subsistència —i, per tant, objecte d'una especulació molt accentuada—, es troben sota un control més ferm dels grups comercials dominants. La vinya no sols configura un dels factors més decisius en el mapa diversificat de l'economia pagesa, sinó que també facilita l'inseriment pagès —i menestral— dintre dels circuits d'intercanvi.

Les dades decimals són, en aquest punt, il·lustratives.²⁷ Els compradors del delme pertanyen a un ampli ventall social, amb un clar predomini del sectors artesà i mercantil. Entre el 1729 i el 1750 els noms principals —representen una quarta part del total recaptat— són: Bartomeu Borràs (1.400 *lliures*), Jaume Bosch (1.940), Joaquim Bosch (1.071), Gabriel Caldentey (1.287), Àlex Fuster (2.985), Miquel Jusama (3.063), Francesc Serra (1.910) i Bartomeu Vicens (1.697).

Miquel Jusama —de qui ignorem la professió—, de Felanitx, és el comprador més important. Paga entre 24 i 901 *lliures* pels delmes de Felanitx (1742, 1744, 1745, 1747, 1748), Santanyí (1745, 1746) i Sant Joan (1735). La majoria dels fiadors són botiguers de Palma —tot i que hi apareixen també altres oficis: picapedrers, traguers, esparters i apotecaris—, la qual cosa suggereix la mínima infraestructura posada en joc: Jusama, un dels negociants d'aiguardent més significatius —segons assenyala Vicenç M. Rosselló Verger—,²⁸ adquireix el gruix dels vins al seu poble i, amb tota probabilitat, el distribueix tant a Felanitx —que, al voltant de 1750, disposa ja d'uns 65 alambins— com a Palma, on es pot vendre al detall o ser utilitzat com a primera matèria per a l'elaboració urbana de licor.

Àlex Fuster resumeix un cas similar al de Miquel Jusama. Es tracta d'un botiguer que, nascut a Porreres, viu a Palma. Compra els delmes del seu lloc

27. ARM, RP, lligall 1.380. Per a aquesta anàlisi social he utilitzat algunes de les dades recollides als treballs inèdits de C. FERRANDO i C. MESQUIDA, *El delme del vi*, i M. COMAS, A. JAUME i A. MATEU, *Delme del vi a Mallorca*.

28. V. M. ROSSELLÓ VERGER, *op. cit.*, ps. 398 i s.

d'origen (1729, 1730, 1731, 1735, 1736, 1739, 1741, 1742, 1743) i de Santanyí (1741) i paga entre 8 i 452 *lliures*. Els fiadors són, així mateix, botiguers i mercaders, tant vilatans com ciutadans; destaquen els cognoms Fuster –tal vegada parents d'Àlex– i Mora. En aquest respecte, s'ha de recordar²⁹ que les famílies Mora i Fuster apareixen, el 1718, com les que ostenten majors contingents d'aiguarent a Porreres –el 27 % del total de vi cremat declarat en aquelles dates–, de manera que es pot insinuar alguna mena d'aliances mercantils entre ambdues.

Gabriel Caldentey i Francesc Serra, de Felanitx –no en coneixem la professió–, adquireixen els delmes de l'esmentada vila (el primer els anys 1732, 1733 i 1734; el segon, el 1729, el 1730 i el 1738). Serra anota, endemés, el de Santanyí del 1730. Caldentey és, alhora, fiador de Serra, que compta també amb Miquel Jusama com a avalador.

Jaume Bosch, teixidor de lli i botiguer a Palma, adquireix els delmes d'Alaró (1737, 1738, 1739, 1748, 1749, 1750) i Muro (1748). Les quantitats desembossades oscil·len entre 20 *lliures* i 351, capitals força acceptables per a un menestral. Els fiadors, majoritàriament ciutadans, pertanyen a un estrat social similar: calderers, cerers, picapedrers, paraires, sastres, mercaders i negociants. Joaquim Bosch, de Palma –tot i que no se'n consigna l'ofici–, fill de l'anterior, compra els delmes d'Alaró (1743, 1747), Banyalbufar-Esporles (1744, 1745, 1746, 1749), Santa Maria (1743, 1746, 1750) i Sineu (1749) i lliura partides que fluctuen entre 16 *lliures* i 350. Els seus fiadors són pràcticament els mateixos que en el cas precedent, i es constata que ambdós, Jaume i Joaquim, apareixen com a avaladors recíprocs. Cal fer notar el fort risc que contrau Jaume Bosch el 1748, amb un total de tres operacions, que sumen 650 *lliures*; d'altra banda, l'interès envers els delmes d'Alaró, Inca i Santa Maria és ben palès i pot respondre a la pretensió de controlar remeses de vins de certa consideració, bé per convertir-los en aiguarent –recordeu que hi ha calderers com a avaladors–, o per despatxar algunes partides a la menuda ja convingudes –això explicaria la inclusió de botiguers entre els fiadors.

Finalment, Bartomeu Borràs, botiguer i negociant de Palma, centra les seves compres a Lluçmajor (1746, 1747, 1748, 1749), Binissalem (1730, 1732), Inca (1730) i Bunyola (1745). Els fiadors són així mateix botiguers, flassaders, el teixidor Jaume Bosch –ja conegut– i, essencialment, un comerciant important, Sebastià Llopis Boscana. Llopis, una de les vint-i-cinc firmes més solvents a Mallorca l'any 1734, és també exportador d'oli.³⁰ No es dedica amb massa convicció a la compra del delme vitícola: les seves operacions es resumeixen en l'adquisició de la quota decimal de Lluçmajor (1729, 1742, 1743, 1744), Montuïri-Algaida (1730, 1731, 1733) i Campos (1733), amb una suma total de 644 *lliures*, xifra ben allunyada de les magnituds descrites més amunt. Nogensmenys, apareix sovint com a fiador de mercaders modestos i menestrals, de manera que hom certifica el seu interès per participar en els negocis de la vinya, com a part d'un esmerç força fragmentat. Aquest cas exemplifica els nexes entre petits i grans

29. C. MANERA, *Viticultura i mercat...*, p. 126.

30. C. MANERA, *Comerç i capital mercantil a Mallorca, 1720-1800* (Palma de Mallorca 1988), p. 75.

comerciants, si bé no sovinteja el protagonisme econòmic del capital comercial puixant en aquest nivell més intern de la viticultura.

Els exemples presentats –gràcies al relleu que tenen–, juntament amb la resta d'exemples recollits a la documentació decimal, palesen el següent. En primer terme, el funcionament de xarxes d'àmbit local, coneixedores dels diferents estrats dels afers vitícoles, que es troben ben connectades amb Palma: la presència de fiadors ciutadans i la domiciliació capitalina d'un nombre considerable de compradors demostren la finalitat de transaccionar en el mercat urbà, al marge d'altres possibles punts de venda. Els compradors, amb els fiadors de més confiança, organitzen les trameses de vins, tant per al consum de la mateixa vila, com per despatxar-les cap a altres centres de consum. No és negligible pensar, doncs, que són aquests homes els qui concreten els mitjans de transport més adients per a canalitzar els vins, fent servir, si pertoca, la via marítima o la terrestre. En segon lloc, la viticultura esdevé una activitat poc concentrada a nivell social, més lligada a la petita propietat, i que, si més no en aquests moments, no sembla facilitar una formació de capital, de caire especulatiu, tan considerable com en el cas d'altres productes més elementals. No s'observa una monopolització important dels vins en un primer nivell del negoci, el de les operacions de tipus local i/o comarcal, aspecte que sí que es rubrica en les exportacions, com veurem més tard: els noms dels compradors i dels fiadors apareixen i desapareixen, la qual cosa suggereix, atesa la irrellevància de les grans firmes, una inserció comercial no menyspreable pels sectors socials poc afavorits.

Així doncs, cal destacar uns trets generals que tot seguit anotem:

1. La via terrestre de transport entre les viles productores i Palma és incentivada pels mercaders vitícoles. D'aquesta manera es generen uns fluxos interns que funcionen paral·lelament als establerts per via marítima en el cas de les zones litorals. Ara bé, tot sembla indicar que les remeses desplaçades pels camins, força modestes –els viatges vénen a representar la traginada d'1 a 5 quartins–, no es destinen a l'exportació, sinó al consum de Ciutat. És normal pensar que les trameses relacionades directament amb els mercats externs es transportessin, en el cas de l'àrea de llevant, mitjançant el tràfic marítim: la possibilitat de carregar quantitats majors a preus relativament més barats n'és un clar factor que ho corrobora; les dades de les taules 2 i 3 confirmen, a més a més, el que exposem. Els corrents comercials interns s'articulen, principalment, a partir de Felanitx, Porreres, Inca, Binissalem, Sencelles i Santanyí, i conflueixen a la capital. Hom ignora les contrapartides que es porten en els retornaments, tot i que cal intuir que primeres matèries –atesa la participació significativa de teixidors i paraires en els negocis vitícoles–, manufactures i queviures, en petites quantitats, devien constituir els carregaments més comuns.³¹

2. Hom palesa l'existència de grups especialitzats en la negociació interior dels gèneres vitícoles. Es tracta de sectors socials modestos –pagesos, menestrals i petits comerciants– que, òbviament, contracten en capacitat financera amb les grans firmes que monopolitzen les exportacions de les dites produccions. Nogensmenys, això no vol dir que no s'expliciti una lògica similar a l'aplicada pel

31. *Vid.* ARM, AH, lligall 1.828; Arxiu Fundació Cosme Bauçà (=AFCB), núms. 103 i 104.

capital comercial més poderós, plantejament que es concreta en un aspecte concret: la reducció dels costos de transacció, amb tot el que això implica (per exemple, el muntatge d'una mínima infraestructura). És així com el negociant més humil persegueix eliminar al màxim els intermediaris que hi ha entre el punt de producció i la destinació final de la mercaderia, per la qual cosa prioritza el transport personal a Palma de les partides que es controlen; en el seu defecte, segella l'estreta col·laboració amb traginers de molta confiança o utilitza membres familiars per enllestir la conducció de les bótes de vi o d'aiguardent cap a la capital. S'eludeix així, conscientment, la possible oferta de transport.³²

3. Pel que fa a l'aiguardent, la mercaderia vitícola més important, hom notifica el pes dels grans comerciants —que sols apareixen a la documentació quan el vi cremat ha arribat Palma— com a principals exportadors i, alhora, es constata la reduïda participació de petits negociants quant a l'extracció directa del producte. La lectura de les taules 4 i 5 així ho indica: les quantitats que es troben a les mans de Josep Cardona, Martí Mayol, Antoni Mataró i Jeroni Ribera, personatges importants en el món comercial illenc, són aclaparadores. També el nombre de carregadors és reduït (23 mercaders el 1771, 25 el 1772) si es compara amb la intervenció, molt més nombrosa, en els embarcaments oleïcoles: 114 persones registren aquest gènere el 1704, 133 el 1720, 236 el 1754, 159 el 1768 i 124 el 1787.³³ Això mateix es pot afirmar per a les exportacions a Amèrica, reunides a la taula 6: les remeses estan registrades majorment per dos comerciants, Francesc Capó Bauçà i Benet Capó Puigserver, el seu nebot, els quals ostenten poc més del 50 % del total expedit a les Índies entre el 1782 i el 1803. L'especialització de la firma Capó en el tràfic colonial directe és evident, si considerem que les transaccions esmentades es fonamenten, precisament, en la negociació d'aiguardents. A més a més, cal fer notar que en aquestes trameses de vi cremat no hi participen —si més no de manera clara— algunes de les principals cases comercials —vegeu els noms més amunt—, que sí que registren aiguardent envers les destinacions tradicionals dels intercanvis mallorquins (Amsterdam, Gènova, Marsella, Menorca). No és agosarat indicar que els diferents mercats vitícoles semblen controlats per firmes distintes, ben conegudes de l'espai en què es mouen. Les demandes més properes —la mediterrània i la nord-atlànica— estan en mans, sobretot, de les més reconegudes, ateses les xarxes de col·laboradors establertes d'antuvi amb aquells indrets. Però l'avinentsa de negociar directament amb Amèrica i evitar així els intermediaris genera unes expectatives a un sector del capital comercial —el format per mercaders encara poc consolidats— que té en Ultramar una possibilitat real d'assolir guanys considerables, ateses les característiques dels mercats —molt especulatiu— i la consecució d'un esmerç arriscat —en què la major part del treball i dels recursos es dedica a les expedicions colonials. Són aquests comerciants, i no els altres, els protagonistes primordials en els afers de l'aiguardent a Amèrica.³⁴

32. ARM, AH, lligalls 773, 1.737, 1.738 i 1.828.

33. C. MANERA, *Comerç i capital mercantil...*; també *Viticultura i mercat...*

34. Per a una avaluació econòmica del comerç colonial i dels guanys que l'incentiven, cf. el meu treball *Comerç i capital mercantil...*, ps. 183-273. Una reflexió més recent l'he presentada a *Mallorca y el comercio con América, 1730-1830. Por una recapitulación general*, «Bolletí de la Societat Arqueològica LuHiana», núm. 44 (1988).

És evident, per tant, que en les transaccions vitícoles es donen dos nivells relacionats que constaten, però, l'existència de sengles processos diferenciadors:

– *l'estrictament intern*, que parteix de la producció i s'estén a la comercialització més elemental en el propi mercat, amb la intervenció de la petita pagesia, dels menestrals i de mercaders modestos. Hom pot asseverar que són aquests grups, articulats alhora en subnivells, els vertaders coneixedors de la mecànica del negoci en totes les seves vessants, així com de les formes de treball més adients per tal de culminar-lo;

– *l'extern*, expressat en la col·locació de les remeses a mercats extralocals amb el concurs de les infraestructures dels grans carregadors, que, així, poden esdevenir els principals detenedors de la negociació final del gènere.

No parlem, doncs, de les mateixes persones –productors i comerciants–, la qual cosa ens situa davant un engranatge més complicat que el conegut per a altres produccions: cal recordar que, en el cas de l'oli, els grans arrendataris de terres transaccionen amb els excedents obtinguts a partir de la gestió de les *possessions*, de manera que es converteixen alhora en els comerciants més importants de l'illa.³⁵ El control gairebé monopolístic dels excedents i la seva col·locació final formen part d'un procés únic en l'estratègia econòmica del capital comercial més ric. Vins i aiguardents semblen sintetitzar una evolució distinta. Producció i tràfic intern palesen vinculacions més o menys clares amb una xarxa més de caire local, com ja s'ha dit, i es manifesten, alhora, dues parts: la que es relaciona tot just amb el vi i la que es vincula a l'aiguardent. En efecte, els compradors del delme del vi no coincideixen, necessàriament, amb els introductors d'aiguardent a Palma, mentre que sí que es detecten concomitàncies entre aquests darrers i els fiadors. Si es consulten les llistes que s'ofereixen més avall, que fan esment a les entrades de vi cremat a Ciutat per als anys 1771-72 i 1783-86, i es comparen amb els noms dels compradors del delme de Felanitx i llurs avaladors durant els mateixos anys³⁶ el resultat és com segueix. El primer punt en comú es troba en els fiadors del 1784: un grup, possiblement familiar, els Capó –Sebastià i Macià–, apareix en la llista decimal i en la dels introductors. El 1785 la concurrència continua essent en el camp dels fiadors: uns Prohens –Xavier i Rafel Pau– hi figuren, mentre que Joan Prohens registra aiguardent a les portes de Palma. El 1786 el nexa d'unió pot ser el comprador, d'igual cognom que un dels introductors: Pere Josep Martorell i Baptista Martorell, respectivament. Aquestes mostres exemplifiquen la complicada teranyina que s'evidencia en els afers vitícoles interns, on identificar clarament les diferents

35. C. MANERA, *Comerç i capital mercantil...*, ps. 78 i ss.

36. La llista de compradors i fiadors a Felanitx és aquesta:

	<i>comprador</i>	<i>fiadors</i>
1771	Sebastià Riusech	Antonio Bover, Joan Maura, Josep Ripoll
1772	Jaume Vidal i Banús	Miquel Obrador, Joan Ripoll
1783	Antoni Amengual	Antoni de Togores, Sebastià Bisconti
1784	Gabriel Raco	Bartomeu Capó, Joan Pizà, Macià Capó
1785	Antoni Reynés	Xavier Prohens, Rafel Pau Prohens
1786	Pere Josep Martorell	Antoni Reynés, Gabriel Valls

franges del negoci esdevé una tasca força difícil. Molt més clara és la negociació exterior, car roman a mans dels grans carregadors. Ara bé, cal fer notar que aquests darrers manifesten també un notable interès per estendre, a les seves terres, els conreus vitícoles. Vet ací com, per exemple, Jeroni Ribera, ja esmentat, indica el 1784 que vol cultivar vinya a «*los terrenos infructíferos que posee en los términos de las villas de Montuiri, Manacor, Petra, Sineu y Santa Margalida*». I, al mateix temps, argüeix que vol plantar vinyes a Marratxí perquè és a prop de Palma, «*con la ventaja de tener más inmediación a la capital y más fácil disposición para el comercio de más frutos*». Hom posa en clar, un cop més, l'estreta relació de la viticultura amb el mercat.³⁷

Nogensmenys, la diguem-ne dissociació entre control dels excedents vitícoles i llur distribució final en els punts de venda exteriors provoca fortes crispacions entre productors-mercaders i grans comerciants i/o funcionaris al llarg del Set-cents. Això es tradueix en les queixes reiterades dels detenedors de la renda de l'aiguardent, incapaços de disposar d'informacions completes sobre quantitats produïdes d'aquest gènere, atès el caràcter eminentment domèstic de les destil·lacions. Els testimonis sobre aquest tema són significatius. Vegeu que, el 1747, els síndics de la Part Forana adrecen als batlles de Sineu, Lluçmajor, Manacor i Sencelles («*y demás vilas de la part del Pla*») un comunicat que, entre altres aspectes, subratlla la necessitat del fet que «*todos los vecinos [...] que han convenido podrán fabricar aguardientes y venderlos así por mayor como por menor con tal pero que antes de empesar su fábrica será de su precisa obligación dar aviso al dicho arrendador o a la Perçona o perçonas que a este fin destinare en los pueblos comprendidos en el arrendamiento, como y también de todos los quartines que fabricare y esto sin fraude, ço pena de 50 lliures y los Aguardientes y alambiques perdidos así en el caso de fabricar aguardientes no habiendo obtenido de antes el permiso [...] como el de no denunciar el número de los quartines*».³⁸ La preocupació pel frau és, per consegüent, força nítida i abasta igualment el marc urbà, on l'elaboració no declarada d'aiguardents sembla també de consideració. Altres elements enforteixen el que s'acaba d'explicar:

a) La reconstrucció de les partides d'aiguardents introduïdes a Palma des de la ruralia illenca per al anys 1771-72 i 1783-86 manifesta:³⁹

– La participació ben considerable en el negoci del vi cremat, que es resumeix en el nombre de persones, més de dues-centes, que intervenen en el drenatge de licors cap a la capital. Tot i la dificultat de certificar-ho –atesa la manca d'informació–, hom pot intuir que no tots els noms que apareixen a les llistes analitzades són productors directes d'aiguardent. Però no hi ha dubte que, en aquests casos, els contactes mantinguts amb els fabricants degueren ser força estrets.

– Els principals cognoms que introdueixen aiguardents a Palma no s'identifiquen, com ja s'ha assenyalat, amb les firmes comercials més reconegudes a la

37. ARM, RP, lligall 2.686.

38. AMF, lligall 357-A.

39. AFCB, núms. 103 i 104.

Mallorca del moment –Billon, Capó,⁴⁰ Marcel, Mayol, Ribera–, com es desprèn a continuació:

<i>introductor</i> 1771-1772	<i>vila</i>	<i>quartins</i>
Bartomeu Mestre	Felanitx	1.602
Macià Capó	Felanitx	1.570
Bartomeu Alzamora	Felanitx	1.497
Cristòfol Alzamora	Felanitx	1.464
Onofre Prohens	Felanitx	1.374
Vídua J. Alzamora	Felanitx	933
Pere Xamena	Porreres	909
<i>1783-1786</i>		
Cristòfol Alzamora	Felanitx	1.464
Antoni Alzamora	Felanitx	4.678
Bartomeu Capó	Felanitx	4.082
Baltasar Barceló	Porreres	2.215
Bartomeu Mestre	Felanitx	2.129
Gabriel Roig	Felanitx	1.888
Baptista Martorell	Felanitx	1.678
Macià Capó	Felanitx	1.630
Jaume A. Gayà	Felanitx	1.505
Joan Obrador	Felanitx	1.386
Joan Prohens Riera	Felanitx	1.345

Comprovem que llinatges com Alzamora, Capó, Prohens i Xamena es repeteixen a les dues llistes, corresponents a períodes diferents, de manera que hom pot suggerir que són aquestes famílies les més expeditives, dintre d'un marc temporal significatiu, quant a les introduccions vitícoles al nucli de Palma; no obstant això, hom desconeix si són productors-mercaders-transportistes o si es tracta de negociants locals que poden ser també els traginers de les partides de licor expressades.

– Les viles que envien aiguardents a Ciutat són Alaró, Alcúdia, Binissalem, Campos, Felanitx, Inca, Lluçmajor, Manacor, Petra, Porreres, Santanyí, Santa Maria, Sencelles i Sineu, encara que Felanitx canalitza més de la meitat del vi cremat introduït a la capital. Hom confirma, de bell nou, el mapa de l'especialització ja esbrinat en plans anteriors i, alhora que se suggereix el caire de producció dispersa dels aiguardents, se certifica la importància de Felanitx com a principal nucli destil·lador de l'illa.

40. He revisat la genealogia de la família Capó –principal grup en el comerç entre Mallorca i Amèrica des del 1778– i no he pogut determinar cap parentiu entre aquesta i els Capó que apareixen a les llistes d'instructors d'aiguardents (cf. Arxiu Família Capó [=AFC]); Ca l'Abat, Deià), secció 2a., «Documentación familiar».

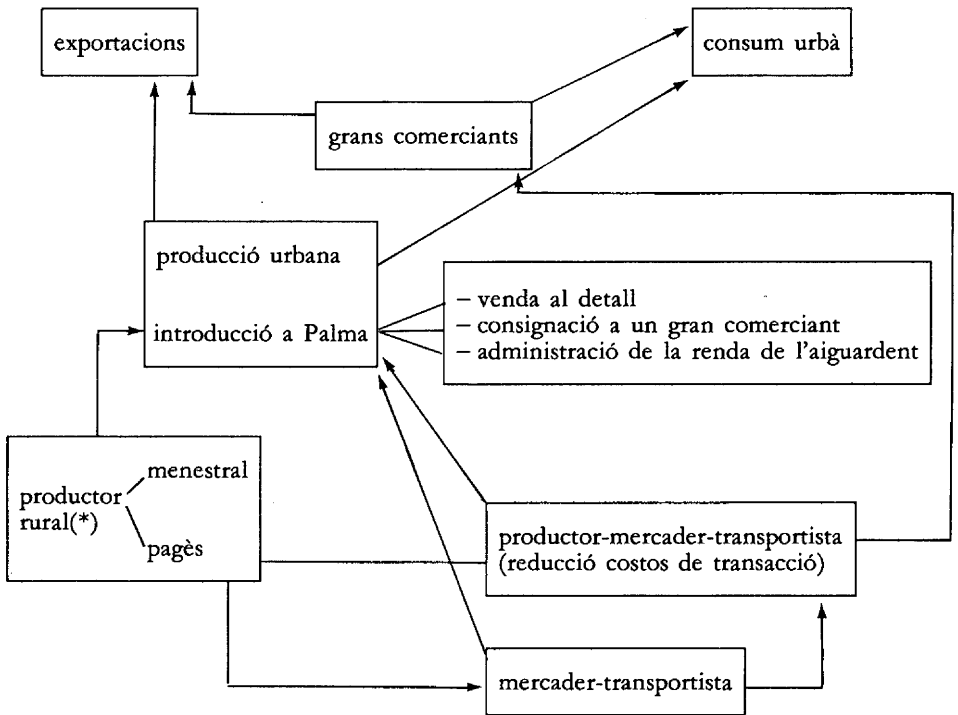
En definitiva, aquestes dades recalquen l'intens formigueig que, desenvolupat per una xarxa modesta de transport i distribució, entrellaça regularment l'àrea rural amb la urbana.

b) Les remeses que s'introdueixen a Palma s'escampen per petits centres de venda i de consum —com ara les tavernes—, als magatzems dels comerciants o als de l'administració general de l'aiguarent. Ara bé, recordeu que les persones que tenen més licor dintre de les murades de la capital no són les mateixes que, posteriorment, lliuraran el producte als mercats exteriors, segons notifiquen els testimonis de Miquel Puig, *visurador* dels aiguarents, i de Pere Josep Frau i Antoni Tries, visitadors del nucli de Palma, recollits pel notari Pere Josep Boned, credencier del dret de l'aiguarent.⁴¹ Les taules 4 i 5 certifiquen aitals atestacions. Cal advertir que aquest protocol, signat al voltant del 1785, resumeix alguns dels declarants voluntaris que tenen aiguarent, de manera que la producció i/o negociació submergida de l'esmentat gènere no es troba, lògicament, escripturada, per la qual cosa les xifres estan infravalorades. Tot i que hom ignora si es tracta de productors urbans o consignataris d'aiguarent de la part forana, el que interessa destacar, en qualsevol cas, és la gran fragmentació de les quantitats de licor localitzades: la meitat de les partides són en mans de particulars, i no pas sota control de l'administració. Nogensmenys, s'ha de tenir present que Palma compta també amb els seus propis fabricants, que produeixen tant per al mercat ciutadà com per a l'exportació. Totes aquestes remeses, poc concentrades, coexisteixen amb les que detenen els grans comerciants, i s'hi constaten els dos nivells a què al·ludim més amunt. La conseqüència més immediata d'aquesta situació d'atomització productiva i negociadora és l'amoïnament del qui, en principi, esdevé l'afectat més directe: el capital comercial més fort, que dirigeix amb regularitat l'administració de l'aiguarent i depèn, en gran mesura —atès que sol transaccionar amb les partides sobre les quals recau l'impost—, de les quantitats de l'esmentat producte que arriben a les seves mans. L'engany dels petits productors, manifestat en l'omissió de la quantitat exacta de licor produït, es reflecteix en una menor oferta controlada pel rendista de l'aiguarent i, per tant, en una inferior capacitat en el volum del negoci.

Així doncs, hom pot esbrinar millor l'esquema de funcionament dels mercats de l'aiguarent, que ja s'apuntà en un altre treball:⁴²

41. AFGB, núms. 103 i 104.

42. C. MANERA, *Viticultura i mercat...*, p. 131.

(*) Formes productives consemblants a les conegudes per al tèxtil: *kaufsystem*, *putting-out system*, i/o destil·lació d'aiguardents amb vins produïts en petits bocins de terra propis.

3. Epíleg: quina especialització?

Generalment, hom tendeix a considerar les especialitzacions agràries com un índex sempre positiu dels canvis econòmics i com un signe de modernització. El mercat, estimulador de la producció, esdevé l'eix de les transformacions: aquells que l'incentiven disposen d'una major disponibilitat de recursos, de manera que incrementen la capacitat de consum i es troben en millor situació, alhora, d'inserir-se en els circuits comercials. L'atracció del mercat, doncs, se sol presentar com un element clarament beneficiós per als que hi concorren, de manera que la mitificació d'aquesta incipient visió de les «economies de mercat» es fa palesa. Tanmateix, cal considerar que la participació pagesa i menestral en els intercanvis no sempre és símptoma de guanys per a llurs economies familiars. Les «forces del mercat» també poden crear, i de fet ho fan, cercles de dependència onerosos per als interessos de les capes més pobres: els processos d'endeutament de la pagesia més feble expliquen la seva inclusió en els intercanvis, cosa que genera transaccions forçades de mà d'obra, terra i d'altres mitjans de subsistència, factors que s'utilitzen com a avals dels préstecs. La inserció comercial, lluny d'estimular formes de creixement econòmic (la venda d'excedents en

el mercat forma capital que es dedica a pagar impostos, però també es lliura a un esmerç «racional» a la producció o al mateix tràfic mercantil), sintetitza ara una fórmula més d'explotació en mans dels especuladors.

Witold Kula⁴³ exemplifica així el «comerç forçat», concepte que no és gaire allunyat del de «comerç desfavorable» de Teodor Shanin,⁴⁴ que, aplicat també al petit productor, transforma l'intercanvi de mercat en un altre canal d'explotació de la pagesia pels prestamistes rurals i urbans. Amit Bhaduri,⁴⁵ endemés, ens parla d'«intercanvi desigual» per caracteritzar aquesta entrada forçada del pagès al mercat: el capital mercantil li imposa, mitjançant taxes d'interès elevades, uns cercles regulars de compres i de vendes desesperades de queviures bàsics, operacions fetes directament en el mercat de productes i no pas en el de treball. És a dir, es fa palesa l'explotació comercial –que ens recorda les ja clàssiques tesis de Maurice Dobb pel que fa al pes econòmic dels negociants i les seves estratègies de sostracció econòmica–, que cal diferenciar de l'estrictament capitalista.

En el cas de Mallorca, no és adient proposar visions de caire tan genèric; és més: és recomanable no fer-ho. La perspectiva microeconòmica esdevé, doncs, la que ha de prioritzar-se per tal de reconèixer millor els vincles existents entre els petits productors i els mercats. I aital proposta es justifica, endemés, per la mateixa composició de la pagesia, com a classe «en si» força heterogènia, segons han demostrat els estudis d'Isabel Moll i Jaume Suau.⁴⁶ Seguint Teodor Shanin, aquesta diversitat pagesa s'origina en les disparitats de tipus natural, però també manté una forta relació amb l'impacte de la comercialització, la industrialització i la urbanització. La qual cosa obliga a matisar molt el cas treballat. L'esmentat horitzó metodològic ja s'ha defensat des de diferents òptiques dintre de la història econòmica més recent. Maurice Aymard⁴⁷ ho ha exposat afirmant que és en el nivell microeconòmic que s'exerceixen les coaccions més decisives i que es fan les principals eleccions per tal d'adaptar les capacitats de la producció a les necessitats bàsiques. Maxine Berg⁴⁸ explica que el creixement del mercat interior anglès no és generalitzable a tota la nació, i, consegüentment, s'imposa recuperar la història particular d'aquelles zones que, sovint oblidades pels historiadors econòmics, caracteritzen formes de comportament poc ortodox envers el mercat: el cas dels pagesos del nord d'Anglaterra, que incentiven llur economia de subsistència davant l'avinentsa de penetrar en la dinàmica mercantil, n'és una mostra. Àdhuc Peter Mathias⁴⁹ reivindica les recerques d'àmbit local i/o comarcal, no únicament per comprendre millor les evolucions agrícoles, ans també per situar més acuradament els processos d'industrialització i evitar, així, errades

43. W. KULA, *Théorie économique du système féodal* (París 1970).

44. T. SHANIN, *Naturaleza y lógica de la economía campesina* (Barcelona 1976).

45. A. BHADURI, *La estructura económica de la agricultura atrasada* (Mèxic 1987).

46. Cf., fonamentalment, *Senyors i pagesos a Mallorca (1718-1860/70)*, «Estudis d'Història Agrària», núm. 2.

47. M. AYMARD, *Autoconsommation et marchés: Chayanov, Labrousse ou Le Roy Ladurie?*, «Annales», núm. 6 (1983).

48. M. BERG, *La era de las manufacturas, 1700-1820* (Barcelona 1986).

49. P. MATHIAS, «Introducción», dins AUTORS DIVERSOS, *La Revolución industrial* (Barcelona 1988).

d'interpretació sorgides de lectures de grans agregats (com, per exemple, les taxes nacionals de creixement).

Per ço, les reflexions que segueixen es fonamenten en l'exemple de Felanitx, indicatiu d'un indret que, com s'ha vist, es vincula estretament amb la producció de vins i d'aiguardents. Aquestes consideracions pretenen plantejar, tenint presents les notes teòriques presentades abans, problemes sobre el tipus d'especialització establerta més que apuntar respostes concloents. Dit d'una altra manera: si l'assignació de recursos al conreu comercialitzable obeeix a una estratègia d'inserció voluntària en el mercat, o, al contrari, si estam davant la situació d'una compulsió forçada en els termes descrits més amunt. Hom parteix d'uns factors concrets:

1. El procés d'endeutament de la petita pagesia és determinant a l'hora de definir el tipus d'inserció en els circuits comercials. Els deutes de les economies pageses i menestrals, derivades sobretot de la pressió fiscal, representen un factor clau per comprendre la resposta d'aquests grups davant el mercat. Aleshores, la necessitat de vendre per a pagar esdevé el mecanisme decisiu que elimina opcions econòmicament més raonables.⁵⁰ Les obligacions impositives de la pagesia determinen la necessitat de disposar de partides en metàl·lic per tal d'acarar el problema de les recaptacions tributàries. És així que, d'una manera forçada, es trenca el desitjat autoconsum⁵¹ i es passa a «negociar»: el pagès es veu, doncs, compellit a pensar en el mercat com a font d'ingrés monetari. I aquesta penetració involuntària en les transaccions provoca actuacions poc assenyades des d'una perspectiva econòmica: se sol vendre quan els preus dels productes són més baixos, ateses les fretures de liquidesa; es compra en els moments en què els queviures assoleixen valors més elevats, la qual cosa pot incentivar, alhora, el «cercle viciós» —segons paraules de Teodor Shanin— del deute.⁵² Això fissura la idea que tenen alguns historiadors-economistes quan, a l'hora de tractar aspectes de les societats d'Antic Règim, pretenen cercar normes de comportament similars a les de les societats industrials contemporànies, com si en aquelles economies les lleis de l'oferta i de la demanda funcionessin implacablement dintre d'un mercat de competència perfecta.

Per al cas de Mallorca, el desconeixement és força pregon en aquest aspecte: ens manquen, encara, estudis que aclareixin la situació de la pagesia en termes fiscals, principalment pel que fa a les formes d'endeutament que la sotmeten. Cal suposar, tanmateix, que processos com els descrits no foren aliens dintre de les economies agràries de l'illa.

2. L'estructura de la propietat i la dels conreus esdevenen peces ben significatives que contribueixen a explicar la connexió dels sectors més desposseïts amb els intercanvis. En aquest terreny, sí que disposem de recerques que permeten intuir millor la resposta a aquest problema. En el cas de Felanitx, el

50. E. TELLO, *Vendre per pagar. La comercialització forçada a l'Urgell i la Segarra de finals del segle XVIII*, «Recerques», núm. 23.

51. M. AYMARD, *op. cit.*, ps. 1.394-1.395. Aymard afirma que l'autosuficiència és privilegi només d'una minoria. La pagesia l'observa com un somni difícil d'assolir. Els mercats es defineixen com a complement a aquest impossible ideal d'autoconsum.

52. Cf. A. BHADURI, *op. cit.*, especialment ps. 40 i ss.; T. SHANIN, *op. cit.*, ps. 24-25.

pes gradual de la petita propietat⁵³ en constitueix un clar indicador, lligat amb el predomini gradual d'un conreu comercialitzable: la vinya. Hom ha comprovat la dedicació, cada cop més ferma, de terres a la viticultura, de manera que aquestes s'equiparen a les cerealícoles a les acaballes del Set-cents. El mercat —principalment l'intern, però també l'extern— és l'esperó de les transformacions assolides. Tot i que és probable que es donin casos d'inserció forçada en el comerç, no és menys cert que canvis tan substancials, que capgiren l'estructura econòmica d'una vila, han de mantenir una relació clara amb la projecció contrària del tema: l'entrada voluntària en els circuits d'intercanvi. Pel que fa a aquest tema, les respostes a les enquestes oficials del 1797, 1800 i 1802⁵⁴ es poden inscriure en la darrera direcció esmentada.

El 1797 hom afirma que el nombre de *labradores* propietaris és superior al de jornalers i arrendataris, alhora que es notifica l'existència de 2 comerciants, 11 mercaders, 77 teixidors de lli i 80 fabricants d'aiguardent. Cal notar que són professions —si hom exceptua el cas dels menestrals— força lligades a la dinàmica mercantil, en un moment, a més a més, en què les exportacions d'aiguardent pel port de Palma, remeses que provenen sobretot de Felanitx, es troben en un avenç palès.

El 1800 les contestacions són ben il·lustratives: hom fa saber que tots els pagesos «en caso yqual prefieren la viña al campo». Vet ací com «las cosechas de este término son granos, vino y azeyte [...] sobre los primeros [no són] suficientes para la población [...] vino ay mucho [...] y es preciso convertirlo en Aguardiente que suele ser especialísimo y que se haze en grande copia. Azeyte ay poco [...]». Alhora, es vincula la viticultura a un mercat que, per altra banda, no aporta els mateixos resultats per a tots els qui hi intervenen: «Iqual número de negociantes habrá que de fabricantes de aguardientes, los que solamente aquí son tenidos por Gentes de comercio, como la cosecha de vino es el nervio de este Pueblo no tienen otra grangería, aunque no todos igual. Ay seis tiendas de individuos de la Calle que no viven tanto delo que venden como del tragín.» Ens trobem, doncs, amb una producció deficitària del principal gènere de subsistència, de manera que la població de la vila ha d'adquirir la fretura cerealícola al mercat, fet que l'obliga a despatxar la seva collita també en el mercat. És a dir, no sembla existir per als productors gaire diferència entre el conreu comercial i el de subsistència, puix que s'ha pogut trencar la resistència a la participació involuntària en els intercanvis, de manera que la pagesia respon positivament a l'atracció del mercat i es desplaça progressivament vers el conreu comercial.⁵⁵ Pel que s'ha vist en planes precedents, la producció d'aiguardent i la seva negociació crea una complicada xarxa de relacions en què els nivells de participació són dispars, si bé ens permet constatar, gràcies a les dades sistematitzades, que la mateixa vila respon a una de les qüestions de l'interrogatori: la inexistència de monopolis.

Les respostes al formulari del 1802 confirmen les informacions disponibles: la vinya absorbeix la major quantitat de terra conreable. La porció destinada a blat i ordi s'eleva a unes 4.700 quarterades, mentre que la dedicada a viticultura

53. O. VAQUER, *Una sociedad del Antiguo Régimen. Felanitx y Mallorca en el siglo XVI* (Palma de Mallorca 1987), especialment ps. 197 i ss.

54. AMF, lligall 451.

55. A. BHADURI, *op. cit.*, sobretot ps. 55 i ss.

representa al voltant de 12.000. El seu pes considerable es palesa, doncs, amb força. I cal fer atenció a la rèplica que es dona quan es demanen les *providencias* que es creguin adients per al bé del poble: «*una de las cosas que a nuestro parecer seria de mucha utilidad es aser un ambarcadero en porto colom y poner un camino que de la villa conduse a él en estado de transitarse felismente y sin riesgo alguno, y en lo demás nada se nos ofrese que decir*». Comprovem que la preocupació no és altra que millorar les infraestructures comercials, i això per un motiu clar: al llarg del Set-cents el port de Felanitx demostra, malgrat els mals camins d'accés i la seva esquifida dotació, una capacitat evident per a despatxar els excedents vitícoles. Recordem que, entre el novembre de 1717 i el maig de 1718, Portocolom lliura el 57 % de l'aiguardent que surt de Mallorca cap als mercats exteriors, davant el 43 % que assolí Palma. I aquest cas no és un exemple isolat o una excepció.⁵⁶ L'esmentada situació ens ha de fer reflexionar, de bell nou, sobre el mite de les deficients vies de comunicació com a causa explicativa de la feblesa del comerç i de l'escassa integració dels mercats, quan moltes vegades les respostes als entrebancs que es detecten en la circulació de les mercaderies cal cercar-les, com indica Josep Fontana,⁵⁷ més en la producció que no pas en la distribució: si existeixen excedents, es creen els mecanismes adients per a fer-los circular i arribar als punts de consum. Els bons camins no faciliten, per si mateixos, la connexió comercial. Felanitx n'és, en aquest sentit, un exemple.

Aquesta vila, doncs, sembla gaudir, en el decurs del segle XVIII, d'alguns dels elements que caracteritzen les formes d'especialització pròpies de la inserció voluntària en el mercat. Nogensmenys, això no vol dir que el funcionament de totes les estratègies que envolten la viticultura responguin a paràmetres similars. Al contrari, la seva complexitat (des dels petits productors pagesos i/o menestrals fins als primers nivells de negociació, per arribar a les vendes finals) ha de definir també comportaments diferenciats —econòmics, demogràfics, culturals. Hom pressuposa, és clar, la pràctica del *target-producer*, que treballa i produeix amb un objectiu derivat de les seves necessitats —independentment de quines són—, amb una penetració limitada i poc desitjada en el mercat, segons el model pagès de Txaianov d'estímul de vendes en funció de les fretures monetàries. Però tampoc no es pot refusar, atesos els arguments presentats en el present treball, l'existència del *market producer*, que, seguint la visió que ens ha ofert Ernest Labrousse (i que ha aprofundit Jan de Vries en un model d'especialització, difícil d'aplicar per a Mallorca en el plantejament final, que desemboca en el desenvolupament del capitalisme industrial), respon positivament a les demandes i produeix amb una orientació mercantil sota la perspectiva del guany.⁵⁸

Per acabar, les paraules d'un anònim il·lustrat mallorquí.⁵⁹ Molt teòriques, molt filosòfiques si es vol, però que permeten de sintetitzar un cas concret:

56. C. MANERA, *Viticultura i mercat...*; V. M. ROSSELLÓ VERGER, *op. cit.*, ps. 399-400.

57. J. FONTANA, *Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX* (Barcelona 1975); *La dinámica del mercado interior (algunas reflexiones a propósito del crecimiento de Santander)*, dins T. MARTÍNEZ VARA (editor), *Mercado y desarrollo económico en la España contemporánea* (Madrid 1986).

58. M. AYMARD, *op. cit.*, ps. 1.398-1.406; J. DE VRIES, *The Dutch Rural Economy in the Golden Age, 1500-1700* (New Haven 1974).

59. *Reflexiones de un verdadero apasionado del Reyno de Mallorca, que toma parte gustoso en sus adelantamientos* (Biblioteca Balear, Monestir de la Real, BB-II-127, folis 122-130).

aquell en què el comerç, malgrat les dificultats de tota mena, es dinamitza perquè hi ha mercaderies per a negociar. I perquè, si més no una part de la població de la vila de Felanitx, el nostre cas empíric, acostuma a produir amb la perspectiva llampant del mercat: *«Sábase que la tierra es la que produce pródiga no solo lo necesario al sustento y abrigo de sus Pobladores, pero quanto se pueda pensar para un Comercio estendido y útil, si el Hombre la quiere, la cuyda y la cultiva con la fuerza de sus brazos y la economía que persuade la rasón y el propio interés; especúlese bien y se descubrirá sin mucho estudio que todas las primeras materias las produse nuestra benigna Madre y que sin ellas no sería posible haser el tráfico terrestre y marítimo.»*

APÈNDIX DOCUMENTAL

TAULA 1. *Delme reial de vinyes. Viles principals*

ANY	Felanitx	Porreres	Biniissalem	Sua. Maria	Sencelles	Campós	Inca	Llucmajor	Manacor	Alaró	TOTAL	Preu del vi a Barcelona	TOTAL ILLA DEFLECAT
1729	566	316	259	261	162	80	119	85	113	150	2581	93,20	2682
1730	450	310	312	223	173	99	195	161	80	123	2702	82,60	3168
1731	340	181	210	126	130	80	120	133	76	101	1927	61,90	3015
1732	457	311	258	300	154	82	144	200	116	157	2759	63,90	4182
1733	400	250	251	281	148	89	200	171	91	165	2595	84,10	2988
1734	430	301	170	140	90	100	169	270	60	91	2291	99,40	2232
1735	511	452	280	303	232	120	240	222	91	101	3028	79,40	3693
1736	500	330	233	269	125	115	240	133	121	102	2637	75,30	3391
1737	701	416	253	237	149	115	222	242	97	100	3086	70,90	4215
1738	850	471	282	310	169	60	90	205	81	100	3077	65,50	4550
1739	501	322	268	200	186	60	60	124	51	84	2261	74,00	2959
1740	861	862	277	308	211	124	184	221	170	120	4002	104,60	3705
1741	754	366	75	81	65	61	130	54	61	27	2056	86,90	2291
1742	500	300	200	275	210	71	211	141	80	77	2532	85,50	2868
1743	601	400	260	222	52	42	45	54	72	120	2299	54,90	4056
1744	502	316	400	192	220	80	106	54	95	91	2474	77,50	3091
1745	535	307	464	229	170	47	200	54	83	142	2728	92,30	2862
1746	590	401	373	350	171	87	149	180	46	118	2983	84,10	3435
1747	542	402	413	451	208	31	168	202	172	118	3362	63,00	5168
1748	901	531	401	351	186	140	175	201	182	127	3948	78,00	4902
1749	401	375	337	200	182	80	133	50	131	120	2327	62,10	3629
1750	700	450	334	160	252	91	200	101	72	132	2865	90,20	3076
1751	1103	453	507	251	312	131	170	251	90	179	3999	112,80	3433
1752	1000	500	462	301	337	101	180	144	149	199	4055	112,90	3478
1753	951	307	270	237	205	60	187	120	105	140	3077	67,00	4448
1754	930	422	373	360	201	80	131	120	94	177	3410	61,70	5353
1755	803	451	350	290	261	76	165	199	80	165	3357	51,40	6325
1756	910	421	331	329	281	72	160	124	100	190	3417	54,50	6072
1757	1321	661	361	329	301	140	152	233	92	178	4365	70,80	5971
1758	761	450	431	351	230	100	201	205	126	200	3635	58,30	6039
1759	1150	481	373	301	240	116	159	256	91	172	2945	75,80	3763
1760	1168	530	696	502	361	181	289	321	171	291	5379	78,60	6628
1761	901	460	503	390	260	80	160	180	155	233	4027	61,00	6394
1762	1341	652	534	443	350	116	250	245	180	236	5090	86,00	5732
1763	1050	601	493	201	201	140	150	112	50	90	3565	108,10	3194
1764	1560	656	772	352	402	150	320	200	220	222	5585	119,50	4526
1765	771	492	613	371	222	110	271	120	126	136	3874	61,90	6061
1766	1010	561	800	521	441	161	300	140	211	173	4755	65,90	6988
1767	1461	501	670	415	291	133	248	100	141	291	5316	81,20	6341
1768	1531	541	631	542	431	136	280	120	160	294	5441	60,60	8696
1769	1334	501	601	300	300	150	286	120	215	170	4526	53,50	8193
1770	1334	743	611	254	400	281	300	127	251	200	5456	75,50	6999
1771	1400	760	751	476	431	171	300	200	302	275	6004	84,80	6857
1772	1700	760	751	499	431	201	330	200	312	326	6446	122,70	5088

ANY	Felamix	Porrens	Binsalem	Sra. Maria	Senalles	Campús	Inca	Llucmajor	Manacor	Alaró	TOTAL	Preu del vi a Barcelona	TOTAL ILLA DEFLECTAT
1773	1922	760	751	511	431	218	260	175	351	351	6670	80,60	8015
1774	1620	770	630	495	443	218	171	200	446	200	6149	113,50	5247
1775	1770	821	840	600	525	400	254	330	590	280	7762	113,30	6635
1776	1084	783	600	470	335	90	205	83	272	256	4213	93,20	4378
1777	1763	712	851	285	288	195	120	162	400	200	6248	107,20	5645
1778	1500	805	901	400	376	195	215	115	244	325	4975	123,40	3904
1779	900	560	479	300	250	140	155	130	260	217	4100	78,90	5033
1780	640	472	477	300	271	115	150	201	290	250	3764	57,10	6384
1781	1301	751	601	461	500	180	211	300	285	271	5712	76,00	7279
1782	947	841	519	441	443	150	190	210	300	246	4608	77,60	5751
1783	1131	805	650	426	311	181	183	245	401	255	5446	94,20	5599
1784	1200	805	650	442	316	181	194	210	420	280	5255	85,70	5939
1785	1721	820	652	340	425	181	297	250	689	340	6722	96,90	6719
1786	850	600	651	401	350	120	150	150	300	275	4254	65,70	6271
1787	1200	601	565	425	375	120	150	150	426	150	4976	73,40	6566
1788	1526	790	901	600	591	130	201	200	650	387	6996	76,70	8834
1789	1300	872	705	490	439	124	167	180	661	400	6627	114,40	5610
1790	1351	1001	730	500	600	126	173	400	670	377	7114	136,90	5033
1791	1395	840	815	602	500	221	120	260	626	400	6763	155,50	4212
1792	1240	900	780	606	337	225	90	180	701	392	6479	238,30	2633
1793	1100	915	928	532	553	250	160	150	700	360	6809	144,30	4570
1794	1830	820	900	801	630	313	241	140	910	327	8084	168,20	4655
1795	1901	1000	930	720	701	501	208	180	1001	491	8801	188,10	4531
1796	1300	1200	1010	811	686	400	460	400	910	442	8994	234,00	3722
1797	1601	1010	680	551	590	302	326	251	900	370	7955	163,30	4718
1798	1300	1010	950	701	682	390	485	351	800	450	8667	118,70	7072
1799	640	175	140	611	12	111	30	20	418	275	2927	137,70	2058
1800	2741	1159	2000	1201	1130	500	550	471	1156	900	13847	141,00	9511
1801	1300	1391	900	977	600	333	355	367	861	630	9123	160,00	5522
1802	1876	1341	1714	1000	704	431	401	400	1362	811	11652	203,10	5556
1803	1200	1025	1101	814	600	300	300	300	1121	525	8798	167,70	5081
1804	1400	800	1001	900	580	206	270	356	850	438	8501	78,40	10502
1805	976	563	625	497	290	129	184	220	562	275	5272	67,70	7542
1806	1015	730	750	600	501	265	321	280	725	412	6705	70,40	9224
1807	1100	875	1000	650	676	250	258	380	700	601	7543		
1808	1100	880	900	660	500	252	399	450	854	570	6532		
1809	1269	830	1211	668	721	145	399	330	676	528	8000		
1810	4621	1805	2650	1457	1610	600	449	682	2171	1331	20068		
1811	2370	1501	1883	1201	1109	400	481	488	1103	1052	13436		
1812	4201	1962	3001	1880	2400	876	601	900	1891	1600	22364		

Totes les quantitats s'expressen en lliures mallorquines, excepte el preu del vi, consignat en sous per *carga* de Barcelona. Base de la deflació = mitjana del preu del vi de tota la sèrie. Les quantitats s'han arrodonit.

Font: Elaboració personal sobre les dades de l'Arxiu del Regne de Mallorca, Reial Patrimoni, núm. 1.308. Els preus del vi són els calculats per Pierre Vilar (cf. la nota núm. 16).

TAULA 2. Comerç de cabotatge Palma-Felanitx-Palma
Any 1776

<i>patró</i>	<i>descàrrega a Felanitx</i>	<i>càrrega a Felanitx</i>	<i>destinació</i>
Pere A. Ferrer	2 bales anís	2 quarteroles aiguarent	Palma
Pere Massot	sense càrrega	25 bótes aiguarent, 5 de vi	Palma
Pere J. Jaume	sense càrrega	vi	Palma
Jaume Deyà	sense càrrega	vi	Palma
Vicenç Torres	guix i 1 bala d'anís	vi i 18 bótes aiguarent	Palma
Joan Prats	sense càrrega	vi i aiguarent	Palma i costa espanyola
Vicenç Torres	300 qua. blat, farina, ferro, mob.	vi	Palma
Vicenç Torres	50 quarteres blat	vi i aiguarent	Palma
Pere Massot	terralla, 20 quarteres blat	no s'indica	Artà
Gabriel Salas	sense càrrega	grans	Palma
Salvador Sanz	sense càrrega	delme reial de grans	Palma
Vicenç Torres	50 quart. blat, anís, terralla, sal	vi i blat	Palma
Jaume Ferrer	no s'indica	vi i el que trobi	Palma
Joan López	600 quarteres ordi	36 bótes aiguarent	Palma
Pere Massot	3 bales anís	vi	Andratx i Palma
Jaume Ferrer	4 quint. ferro, 2 caix. sucre, arròs	vi i el que trobi	Palma
Joan Guirart	ferro, anís	vi i el que trobi	Palma
Pere Massot	sense càrrega	vi	Andratx
Jaume Alemany	sense càrrega	vi	Andratx
Joan Guirart	fusta	vi	Palma
Gabriel Salas	sense càrrega	vi	Palma
Vicenç Torres	300 quarteres blat, 2 bal. anís	el que trobi	Palma
Jaume Palmer	100 quarteres blat	el que trobi	Palma
Vicenç Torres	300 quart. blat, 20 quint. garrof.	el que trobi	Palma
Vicenç Torres	blat i farina	el que trobi	Palma

TAULA 3. Comerç de cabotatge Palma-Felanitx-Palma
Any 1787

<i>patró</i>	<i>descàrrega a Felanitx</i>	<i>càrrega a Felanitx</i>	<i>destinació</i>
Sebastià Roig	no s'indica	vi i aiguardent	Palma
Pere Massot	no s'indica	vi i aiguardent	Palma
Baltasar Cardell	no s'indica	blat	Alcúdia i Maó
Guillem Munar	no s'indica	aiguardent	Palma
Rafel Alzamora	no s'indica	25 bótes aiguardent	Palma
Guillem Munar	no s'indica	aiguardent	Palma
Guillem Munar	no s'indica	63 barrils, 24 bótes aiguardent	Palma
Jaume Alemany	no s'indica	24 carretades vi, grans	Palma
Jaume Alemany	no s'indica	llegums	Palma
Antoni Bartomeu	no s'indica	74 cascos aiguardent	Palma
Bartomeu Riera	no s'indica	16 bótes vi i 4 d'aiguardent	Palma-Eivissa
Gabriel Alemany	no s'indica	vi i aiguardent	Palma
Bartomeu Riera	no s'indica	13 bótes, 3 barrils aiguardent	Palma
Pere Alemany	no s'indica	vi i aiguardent	Palma
Jaume Alemany	no s'indica	vi i aiguardent	Palma
Tomás Felix	no s'indica	aiguardent	Palma
Tomás Felix	no s'indica	12 carretades de vi	Palma

TAULA 4. *Exportadors d'aiguarent, 1771 (en quartins)*

Alomar, Gabriel	570,6
Amengual, Rafel	34,95
Amer, Rafel	35
Barceló, Baltasar	83,10
Cardona, Josep	7.935,40
Cortès, Antoni	16,50
Felú, Andreu	72
Llampayes, Francesc	101,50
Llampayes, Nicolau	52,30
Maura, Joan	171
Mayol, Martí	5.324,85
Mora, Cristòfol	34,05
Morro, Antoni	104,51
Munar, Francesc	902,15
Munar, Gabriel	100,70
Oliver, Antoni	471,78
Reus, Josep	16
Ribera, Jeroni	1.390,8
Ripoll, Francesc	321,05
Sales, Sebastià	17,15
Salvà, Baltasar	16,65
Torrandell, Pere	293,95
Verger, Miquel	100,50
(Indeterminat)	12,51

18.179

Font: Elaboració pròpia sobre les dades de l'Arxiu Fundació Cosme Bauçà de Felanitx, núm. 101.

TAULA 5. *Exportadors d'aiguardent, 1772 (en quartins)*

Alomar, Gabriel	1.785,25
Amengual, Gabriel	52,75
Amengual, Joan	92,6
Amengual, Llorenç	40,95
Barceló, Baltasar	89,10
Billon, Blai Francesc	2
Capó, Jaume	108,25
Cardona, Josep	2.863,6
Cortès, Rafel E.	33,9
Esquer, Carlos	71,5
Feliu, Andreu	88,20
Fontichelli, Antoni	16
Forteza, Tomàs	107
Jofre, Felip	51,95
Llopis, Sebastià	34
Mataró, Antoni	1.054,10
Maura, Joan	72,95
Mayol, Martí	8.216,2
Munar, Francesc	771,30
Ribera, Jeroni	967,75
Ripoll, Josep	54
Serra, Miquel	34,75
Torrancell, Pere	80,45
Vinent, Josep	648,9
Xamena, Pere	67,35
(Indeterminat)	377,20

17.782

Font: Igual que la taula 4.

TAULA 6. Carregadors d'aiguarent a Amèrica (registres des de Palma)

	1782	1786	1787	1788	1790	1791	1792	1798	1802	1808
Aguiló, Bartomeu	90	5.400						26	975	
Aguiló, Josep										
Aguiló, Tomàs	60	5.600								
Aguiló Picó, Eleonor								54	3.240	
Amengual, Gabriel								54	3.240	
Bartomeu, Antoni								162	9.720	
Berger, Joan				180	10.800					
Boneo, Martí				1.727	103.620					
Cabanillas, Jaume								168	6.480	
Capó, Francesc		4.313	258.780	577,5	34.650	3.471	208.260	108	6.480	
Capó, Jaume (*)	240	14.400								
Capó, Jaume								135	8.100	
Capó Coll, Benet									580	34.800
Capó Coll, Pere									432	25.920
Capó Puigserver, Benet				2.115	126.900	2.628	157.680	216	12.960	882
Coll, Antoni								175	10.500	52.920
Cortès, Rafel Enric		33	1.800							
Español, Antonio								54	3.240	
Estelrich, Antoni								17	1.620	
Feliu, Andreu			1051	63.060			530	31.800		
Feliu, Guillem					153	9.180				
Ferrer, Joaquim	510	30.600		138	8.280					
Fons, Bartomeu								54	3.240	
Forteza, Antoni Valentí								54	3.240	
Forteza, Domingo								54	3.240	
Forteza, Josep Valentí								27	1.620	
Gibert, Antoni	90	5.400								
González Cepeda, Juan							30	1.800		
Guitard, Pere Antoni				388	23.280					
Jaume, Sebastià	90	5.400								
Liull, Joan								162	9.720	
Martorell, Joan								108	6.480	
Maura, Antoni								54	3.240	
Maza, Josep				269	16.140					
Miserol, Domingo	640	38.400		192	11.520					
Morey, Francesc										
Nacio, Antoni										135
Nadal, Miquel					1.200/20		35	2.100		8.100
Pou, Sebastià								108	6.480	
Prohens, Cosme	160	9.000		162	9.720					
Pujol, Antoni						2.772	166.320			
Ripoll, Josep		570	34.200							
Ripoll de Juan, Josep								81	4.860	
Salas, Antoni	900/15									
Sampol Nadal, Antoni										250
Santandreu Seguí, Joan								108	6.480	15.000
Vives, Jaume				4,5	270					

Font: C. MANERA, *Comerc i capital mercantil a Mallorca, 1720-1800* (tesi doctoral, 1987), vol. II.

Nota: Les primeres quantitats s'expressen en arroves. Les segones són les valoracions en rals de billó.

(*) Mort el mateix any 1782.